
УДК 378. 147;371.356

Клавдія Юріївна Тушко,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
соціально-економічних наук Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького, м. Хмельницький

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті автори здійснили аналіз основних положень компетентнісного підходу у системі вищої школи. Досліджено особливості викладання суспільних дисциплін у навчально-виховному процесі вищого військового навчального закладу. Виокремлено особливості формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення суспільних дисциплін.

Ключові слова: *компетенція, вища освіта, вищий військовий навчальний заклад, суспільні дисципліни, офіцери-прикордонники.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні фахівці будь-якої сфери повинні бути професійно компетентними, орієнтуватись у суміжних галузях діяльності, готовими до професійного вдосконалення та зростання, професійно мобільними.

Реалізація компетентнісного підходу у систему вищої школи, і зокрема вищої військової школи, передбачає формування у майбутніх фахівців загальних та спеціальних професійних компетенцій, що забезпечує продуктивність майбутньої професійної діяльності.

© Тушко К. Ю.

Сучасні проблеми вищої освіти є багатоаспектними. Серед таких аспектів важливим є непостійність об'єктів суспільних наук у зв'язку із динамічним суспільним життям. Більшість суспільних наук, соціологія, політологія, економічна теорія, логіка, безпосередньо реагують на виклики суспільного розвитку.

На сьогодні більш актуальною стає проблема формування згаданих вище професійних компетенцій у процесі вивчення суспільних дисциплін у вищій школі, зокрема у вищій військовій школі, де ці дисципліни не є профільними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Проблеми реалізації положень компетентнісного підходу у практиці вищої школи розглядалися у наукових працях Н. Бібіка, О. Дубасенюка, О. Овчарука, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського та ін. [2; 6; 7; 9; 11].

Проблему компетентності на різних рівнях аналізу розробляють С. Гончаренко, Р. Чернишова (тлумачення явища компетентності), І. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), А. Василюк (сучасні підходи до компетентності вчителів у Польщі), К. Корсак (цивілізаційна компетентність), І. Ящук (життєва компетентність особистості), В. Ковальчук (соціальна компетентність учителя), О. Овчарук (європейські підходи до проблеми компетентності), А. Михайличенко, В. Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності), О. Пометун (теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу), І. Родигіна (формування основних груп компетентностей) та ін. [3; 6; 7; 8; 12].

Мета статті – аналіз особливостей формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення суспільних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якість освіти та підготовленість фахівців за рівнем сформованості їх професійних компетенцій як результат освітніх систем оцінюють працедавці. У зв'язку із цим у сучасній освітній системі відбувається переосмислення мети та результатів освіти, змісту та методів навчання, технологій організації освітнього процесу.

Сучасна українська освітня система в умовах безперервного зростання наукової інформації особливу увагу приділяє проблемам розвитку особистості, яка здатна професійно діяти у постійно змінюваних умовах, формуванню професійних компетенцій.

Тенденція руху “від поняття кваліфікації до поняття компетенції”, на думку В. Байденка [1], виражається в тому, що посилення когнітивних та інформаційних основ у сучасному виробництві не “покривається” традиційним поняттям професійної кваліфікації. Більш адекватним стає поняття компетентності. Не можна заперечувати той факт, що новий тип економіки ставить нові вимоги до випускників навчальних закладів, серед яких усе більшого пріоритету набувають вимоги системно організованих інтелектуальних, комунікативних, рефлексуючих, самоорганізуючих моральних основ, які дають змогу успішно організувати діяльність у широкому соціально-економічному, культурному контекстах [1, с. 10].

Як показує практика, сучасна система вивчення суспільних дисциплін зводилась до того, що знання, уміння та навички отримувались курсантами відокремлено. У зв'язку із цим перед вищою школою стоїть завдання сформувати у курсантів вміння більш високого рівня узагальнення.

Проведений теоретичний аналіз наукової літератури дозволив встановити, що основними одиницями оновлення змісту освіти є компетентності та компетенції. Ученими, які присвятили свої праці дослідженню компетентнісного підходу, є В. Байденко, І. Зімня, О. Хуторський та ін. [1; 4; 11].

Існують різні підходи до визначення “компетентності” та “компетенції” в освіті.

М. Хослтед, Т. Орджі вважають компетенції важливими результатами освіти, які повинні бути сформовані в усіх, хто навчається, пронизувати всі предмети, проходити через усі рівні освіти і розроблятися на високому рівні. При цьому ключові компетенції – не окрема частина навчального плану, вони інтегровані до його змісту [10].

Л. Луценко [5] так визначає сутність професійної компетентності та компетенції: “Професійна компетентність розглядається як систем-

на, інтеграційна єдність, синтез інтелектуальних і навичкових складових (когнітивної і діяльнісної), особистісних характеристик (ціннісні орієнтації, здібності, риси характеру, готовність до здійснення діяльності тощо) і досвіду, що дає змогу людині використовувати свій потенціал, здійснювати складні культуровідповідні види діяльності, оперативно й успішно адаптуватися в суспільстві та професійній діяльності, що постійно змінюється. Вона відображає не лише потенціал, що є у людини, і здатність його використовувати, але і породжує нові явища, якості життя і діяльності, даючи можливість людині бути успішною. Компетенції виступають як складові компоненти професійної компетентності” [129, с. 61–68].

В. Байденко [1, с. 6] стверджує, що професійні компетенції – це готовність і здатність доцільно діяти відповідно до вимог справи, методично організовано і самостійно вирішувати завдання і проблеми, а також самооцінювати результати своєї діяльності.

Порівняно з іншими результатами освіти компетенція має такі характеристики: а) являє собою інтегрований результат освіти; б) проявляється ситуативно; в) існує як потенціал, який наповнюється конкретним змістом та проявляється в конкретній ситуації.

Складність компетентності як педагогічного явища зумовлює виокремлення певних структурних елементів поняття “компетенція”.

Європейські експерти пропонують таку внутрішню структуру компетенцій: знання; пізнавальні навички; практичні навички; відношення; емоції; цінності та етика; мотивація [7].

Рада Європи виділила ключові професійні компетенції. До них належать: здатність до здійснення ефективної професійної діяльності; професійна мобільність; вміння будувати (планувати, реалізовувати, корегувати) професійну кар’єру; адаптуватись до робочого місця; здатність адекватно реагувати на зміни ринку.

Досвід організації компетентнісно-орієнтованої освіти у нашій країні на сьогодні є фрагментарним і невідрефлексованим. Існують окремі практики реалізації компетентнісно-орієнтованого підходу у межах завершених і ще чинних міжнародних проєктів, що здійснюють наші дослідники разом із зарубіжними [8].

Аналіз досвіду викладання суспільних дисциплін для курсантів-прикордонників засвідчує, що існують певні труднощі у системі їх фахової підготовки.

До першої групи проблем слід віднести, ті, що зумовлені специфікою системи вищої військової освіти в Україні: відсутність систематизованого викладу суспільних знань на рівні курсантів-абітурієнтів; зменшення обсягів аудиторних годин для викладання суспільних дисциплін; пониження статусу суспільних дисциплін у системі гуманітарної освіти.

Друга група проблем пов'язана із визначенням змісту суспільних дисциплін для курсантів-прикордонників: відсутність співпраці з викладачами суспільних дисциплін та спеціальних дисциплін фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників (“Прикордонна служба”, “Організація та здійснення прикордонного контролю”, “Оперативно-розвідувальна діяльність” тощо); відсутність змістовного наповнення суспільних дисциплін для курсантів-прикордонників.

З урахуванням викладеного вище, основними особливостями формування професійних компетенцій у процесі викладання суспільних дисциплін є: забезпечення ідейної спрямованості викладання; поєднання пізнавальної та виховної функцій; високий науковий рівень інформативності матеріалу навчальних занять; доказовість та переконливість навчального матеріалу; поєднання інформативності та проблемності викладеного матеріалу; чіткість та логічність викладення навчальної інформації; активізація уваги тих, кого навчають; розвиток їх професійного мислення; ясність та чіткість мови матеріалу; навчально-методичне забезпечення занять; активізація творчої діяльності тих, кого навчають.

Представлені особливості формування професійних компетенцій у процесі викладання суспільних дисциплін у вищій освіті, не є остаточними, оскільки сучасні суспільні науки становлять гігантську систему соціальних, філософських, економічних, політологічних тощо знань, дослідницьких технологій, методик, за допомогою яких вони охоплюють об'єктивну реальність, усі процеси та явища життя, а також його сфери.

Висновки. Методика викладання суспільних дисциплін вимагає постійного удосконалення свого інструментарію, актуалізації потреб у спеціальній методичній та навчальній літературі, врахування особливостей кредитно-модульної технології навчання тощо.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення суспільних дисциплін. Перспективними напрямками подальших розвідок є: дослідження психологічних особливостей формування професійних компетенцій курсантів у навчально-виховному процесі ВВНЗ; розробка методики формування професійних компетенцій курсантів у позанавчальній діяльності; дослідження чинників, що впливають на формування професійних компетенцій; порівняльний аналіз досвіду формування професійних компетенцій майбутніх офіцерів правоохоронних органів провідних країн світу.

Список використаної літератури

1. Байденко В. И. Базовые навыки (ключевые компетенции) как обязательный компонент высококачественного профессионального образования / В. И. Байденко, Б. Оскарсон // Профессиональное образование и формирование личности специалиста : науч.-метод. сб. ; Ин-т проблем развития сред. проф. образования. – М., 2002. – С. 24–32.
2. Бібік Н. М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. – К. : Плеяда, 2005. – 120 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; під ред. С. Головка. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / Зимняя И. А. – М. : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2004. – 42 с.
5. Луценко Л. И. Компетентностная модель повышения квалификации директора школы / Л. И. Луценко // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 61–68.
6. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід в освіті : загальноєвропейські підходи [Електронний ресурс] / Овчарук О. В. // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5(13) – Режим доступу до журн. : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>

7. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та український перспективи : кол. моногр. – К., 2006. – С. 16–24. – (Бібліотека освітньої політики).

8. Родигіна І. В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Х. : Основа, 2005. – 96 с. – (Сер. “Бібліотека журналу “Управління школою”; вип. 8(32).

9. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та український перспективи : кол. моногр. – К., 2006. – С. 33. –45. – (Бібліотека освітньої політики).

10. Холстед М. Ключевые компетенции в системе оценки Великобритании / М. Холстед, Т. Орджи // Современные подходы к компетентностно ориентированному образованию / под ред. А. В. Великановой. – Самара, 2001. – С. 24–27.

11. Хуторской А. В. Технологии проектирования ключевых и образовательных компетенций [Электронный ресурс] / Хуторской А. В. // Эйдос : [интернет журн.]. – 2005. – 12 дек. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212/htm>

12. Чернишова Р. Мета сучасної школи – компетентність / Р. Чернишова, В. Андриюханова // Директор школи. – 2001. – № 8. – С. 91–96.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2015

Тушко К. Ю. Формирование профессиональных компетенций будущих офицеров-пограничников в процессе преподавания общественных дисциплин

В статье авторы провели анализ основных положений компетентностного подхода в системе высшей школы. Исследованы особенности преподавания общественных дисциплин в учебно-воспитательном процессе высшего военного учебного заведения. Выделены особенности формирования профессиональных компетенций будущих офицеров-пограничников в процессе изучения общественных дисциплин.

Ключевые слова: компетенция, высшее образование, высшее военное учебное заведение, общественные дисциплины, офицеры-пограничники.

Tushko K. Yu. **Formation professionalных competences future officers-pohranychnykov in the process prepodavanyua obschestvennyh disciplines**

Modern experts of any field should be professionally competent, oriented in related fields of activity, ready for professional development and growth, professionally mobile.

Implementation of competence-based approach to the system of higher education, particularly higher military schools, involves the formation of future professionals in general and special professional competence, which provides future performance of professional activities.

Modern problems of higher education is multidimensional. Among these aspects are important objects of social sciences volatility due to the dynamic social life. Most of the social sciences, sociology, political science, economics, logic, directly responding to the challenges of social development.

Today more urgent problem of forming the above professional competence in the study of social sciences in higher education, particularly in higher military school, where the subject is not relevant. In the present paper, the authors conducted an analysis of the main provisions of the competency approach in higher education. The features of the teaching of social sciences in the educational process in higher military educational institution. The features of formation of professional competence of future officers – guards in the process of studying the social sciences.

Keywords: *competence, higher education, higher military educational institution, social sciences, officers, border guards.*